

ABU HAFS KABIR VA UNING TASAVVUF ILMIGA QO`SHGAN
HISSASI.

Yakubova Sitora Sharifovna
BMTI akademik litseyi o`qituvchisi
yakubovasitora@gmail.com
+998934757528

Annotatsiya: Ushbu maqolada Abu Hafs Kabir hayoti va faoliyati, umri davomida islom olamiga qo`shgan bebaho xizmatlari haqida ma`lumot beriladi. Movarounnahr olamiga yangi mazhablardan biri bo`lgan hanafiylikni birinchilardan bo`lib tanishtirgan Abu Hafs Kabir tomonidan Buxoroda asos solingan ilmiy maktab fiqh ilmiga juda katta hissa qo`shdi va ko`plab fiqhshunos ulamolarni yetishtirib chiqardi. Shuningdek, uning tasavvufiy qarashlari islom olamida juda mashhur bo`lib, insonlar hayotiga erkinlik beruvchi ko`plab fikrlarni bayon qilgani haqida ma`lumotlar beriladi.

Kalit so`zlar: “Fatovoyi Abu Hafs”, fiqh, tasavvuf, hanafiylik, “tazkiya an-nafs”, Naqshbandiya, “Qubbat ul-Islom”,

Annotation: This article provides information about the life and activities of Abu Hafs Kabir, as well as his invaluable contributions to the Islamic world throughout his lifetime. Abu Hafs Kabir was among the first to introduce Hanafi jurisprudence—one of the new schools of thought in Movarounnahr. The scientific school he established in Bukhara made a great contribution to the development of Islamic jurisprudence (fiqh) and produced many outstanding scholars of fiqh. In addition, his Sufi views became highly influential in the Islamic world, as he expressed many ideas promoting spiritual freedom and moral purification in human life.

Keywords: “Fatawa of Abu Hafs”, fiqh, Sufism, Hanafism, “tazkiyah an-nafs”, Naqshbandiyya, “Qubbat al-Islam”.

Аннотация: В данной статье представлена информация о жизни и деятельности Абу Хафса Кабира, а также о его бесценном вкладе в исламский

мир. Абу Хафс Кабир был одним из первых, кто познакомил Мавераннахр с новым направлением — ханафитским мазхабом. Основанная им научная школа в Бухаре внесла огромный вклад в развитие исламского права (фикха) и воспитала многих выдающихся учёных-правоведов. Кроме того, его суфийские взгляды получили широкое распространение в исламском мире, поскольку он выдвинул множество идей, утверждающих духовную свободу и очищение души в жизни человека.

Ключевые слова: «Фатава Абу Хафса», фикх, суфизм, ханафитский мазхаб, «тазкия ан-нафс», Накшбандия, «Куббат уль-Ислам».

Islom madaniyati tarixida Movarounnahr zaminidan chiqqan ulug' allomalar o'z davrining ma'naviy hayotini yuksaltirishda beqiyos hissa qo'shganlar. Shunday buyuk siymolardan biri — IX asrda yashab, Buxoro shahrining ilmiy-diniy hayotini shakllantirgan Abu Hafs Kabir al-Buxoriy (767–832) dir. U nafaqat fiqh ilmining yetuk namoyandasi, balki tasavvuf tafakkurining dastlabki shakllanish bosqichida muhim o'rin tutgan olimlardan biridir. Uning faoliyati Buxoroni “Qubbat ul-Islom” — ya'ni “Islom gumbazi” darajasiga ko'targan ma'naviy kuch sifatida tarixda o'chmas iz qoldirgan.

Buxoroning Fagsodora qishlog'ida 767-yil dunyoga kelgan mashhur fiqhshunos olim. 804-yil o'z Vatanida egallashi mumkin bo'lgan barcha ilmlarni o'rganib bo'lgach, ilmini rivojlantirish uchun Bag'dod sari yo'l oldi. Imom Muhammad ibn Hasan Shayboniyga shogird tushib, hanafiylik mazhabi fiqhini o'rganib, yana o'z Vataniga qaytadi. Shu sababli, u hanafiylik ta'limotini Movarounnahrda birinchi bo'lib olib kelgan shaxs sifatida tanilgandir.

Buxoroga qaytgach, Abu Hafs Kabir ilm-tarbiya ishlariga kirishib, madrasalar ochdi, fatvolar yozdi va shogirdlar tayyorladi. U yaratgan “Fatovoyi Abu Hafs” asari o'z davrida shariat amaliyotini tartibga soluvchi muhim manba hisoblangan. Ammo uning faoliyati faqat fiqh bilan chegaralanmagan — u dinning

ichki, ruhiy mohiyatini ham chuqur o'rgangan va aynan shu jihatdan tasavvuf maktabining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatgan.

“Faqih bo'lmagan so'fiy zindiqdir, so'fiy bo'lmagan faqih esa g'ofil,”

Abu Hafs Kabir tasavvufni shariatdan ajratmagan. Unga ko'ra, haqiqiy so'fiy Allohga yaqinlashish yo'lida nafaqat ruhiy poklikka, balki amaliy shariatga ham sodiq bo'lishi kerak. Bu so'zlar keyinchalik tasavvuf falsafasining asosiy tamoyiliga aylangan. Uning nazarida, ilm va amal, zohir va botin, shariat va haqiqat bir-birini to'ldiruvchi tushunchalardir. Shu sababli Abu Hafs tasavvufni his-tuyg'ular va karomatlar tizimi sifatida emas, balki axloqiy kamolot va amaliy hayot tarzi deb talqin qilgan.

Bu davrida ayrim so'fiylar dunyodan butunlay voz kechish, mehnatdan chetlashish orqali Allohga yaqinlashishni targ'ib etganlar. Abu Hafs esa bunday yo'lni to'liq ma'qullamagan. U insonning ma'naviy kamoloti uchun halol mehnat, ilm o'rganish va odamlarga foyda keltirishni zarur deb bilgan. Shu tariqa u “amaliy tasavvuf” — ya'ni “ish va ibodat uyg'unligi” g'oyasini ilgari surgan. Bu qarash keyinchalik Bahouddin Naqshband tomonidan “Dil ba yoru, dast ba kor” (“Ko'ngil Xudoda, qo'l mehnatda”) shiori bilan davom ettirilgan. Demak, Naqshbandiya tariqatining asosiy g'oyalari o'z manbaini Abu Hafs Kabir ta'limotidan olgan deyish mumkin.

Abu Hafs Kabirning ilmiy maktabi Buxoroda katta ta'sir kuchiga ega bo'ldi. Uning atrofida ko'plab shogirdlar — Abu Hafs as-Sug'diy, Ahmad ibn Hafs va boshqalar to'plangan. Bu muhitda faqat fiqh masalalari emas, balki axloq, taqvo, tazkiya (nafsni poklash) masalalari ham chuqur muhokama qilingan. Abu Hafsning Buxoroda olib borgan diniy islohotlari tufayli shahar asta-sekin zardushtiylik izlaridan tozalandi va to'laqonli islomiy markazga aylandi. Shuning uchun ham tarixchilar Buxoroni “Qubbat ul-Islom” deb atashgan — bu unvon aynan Abu Hafs Kabir faoliyati bilan bog'liqdir. Abu Hafs Kabir o'z fatvolarida faqat diniy hukmlar emas, balki axloqiy tamoyillarni ham yoritgan. Unga ko'ra, insonning eng ulug' ibodati — bu qalb pokligi va adolatdir. U shunday degan:

“Allohning nazari badan tozaligiga emas, qalb pokligiga tushadi.”

Bu g‘oya keyinchalik tasavvufdagi “tazkiya an-nafs” — nafsni poklash ta’limotining rivojlanishiga zamin yaratgan. Uning hikmatlari va qarashlari Junayd Bag‘dodiy, Bishr Hofiy, Bayazid Bistomiy kabi keyingi so‘fiylar ta’limotida davom etgan.

Abu Hafs Kabir tasavvuf tarixida o‘ziga xos o‘rin tutadi. U:

1. Tasavvufni fiqh bilan uyg‘unlashtirgan, ya’ni shariat asosidagi so‘fiylik konsepsiyasini yaratgan.
2. Amaliy va axloqiy tasavvuf yo‘lini targ‘ib etgan, mehnatni ibodat darajasiga ko‘targan.
3. Buxoro tasavvuf maktabining ma’naviy poydevorini yaratgan va keyingi asr so‘fiylariga yo‘l ochgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Abu Hafs Kabir” — O‘zbekiston Milliy Ensiklopediyasi, 1-jild. Toshkent: O‘zME nashriyoti, 2000.
2. Buxoro isharif.uz — “Abu Hafs Kabir va Buxoroning ilmiy-ma’naviy hayoti.” <https://buxoroisharif.uz/10501>
3. O‘zME. Husniddinov Z., Ibrohimov N. 16-bet. -T: "[Davlat ilmiy nashriyoti](#)", 2004.